

Kars y6resinde ata dâir deyimler

MAHİR ASLAN

At binip cıdır oynamak Deyimde geçen “cıdır”, cirit kelimesinin yöresel kullanımıdır. Bu deyim iki farklı durumda kullanılır. İlk olarak bir mekânın büyüklüğü vurgulanmak istendiğinde, örneğin, “Adam öyle büyük bir ahır yaptırmış ki at bin cıdır oyna!” ya da “Salon öyle büyük ki at bin cıdır oyna!” denir. İki örnekte de mekânın büyüklüğü cirit oynanan meydana benzetilmiştir. İkinci olarak ise bir insanın aşırı hareketliliği vurgulanmak istendiğinde, örneğin bir insan kısa aralıklarla birkaç farklı yerde görüldüğü zaman “Gene ne yapıyorsun, at binip cıdır oynuyorsun.” denir, yâni “Yerinde durmuyorsun, bir oradasın bir buradasın.”

Atı torbalı dövüştürmek Bu deyimdeki torba, ata arpa yedirmek için başına takılan yem torbasıdır. Yöre halkı yer yer atların dövüş ettiklerini gözlemlemiştir. Buna göre atlar torbasız mücadele ettikleri zaman daha serbesttirler. Torba ile mücadele ettiklerinde ise torbalının birbirine dolaşması yüzünden rahat hareket edemezler. Yöre halkı bir olayda çelişki gördüğü zaman bu deyim kullanılır. Yâni deyim kişinin hâdiseyi “çelişkili anlattığını” ifade etmek için ve dolayısıyla kişiden hâdisenin “doğrusu ne ise onu nakletmesi” istendiğinde kullanılır. Örneğin bir kişi iki tarafı ilgilendiren bir haber getirdiğinde onu dinleyen aksakallılar daha önceki bilgilerine bağlı olarak konuda bir yalan ya da çelişki sezdiklerinde “Atı torbalı dövüştürme!” derler. Bununla “karışıklığa, çelişkiye neden olacak şeyler söyleme” demek isterler.

At alıp ürge kaçmak Deyimde kullanılan “ürge” erkek at, yâni aygır anlamındadır. Deyim iki durum için kullanılır. Bunlardan ilki geç kalmayı ifade eder, örneğin bir insan bir işe geç kaldığında “Sen neredesin, adam at aldı ürge kaçtı.” denir. Deyim diğer türlü huysuzluğu, bilhassa bir kadının karakter olarak zorluğunu, baskın bir mizaca sâhip olduğunu veya mücadeleciliğini anlatmak için kullanılır. Örneğin “Ne deli dolu kadın, gene at aldı ürge kaçtı.” denir.

At binip kılıç çapmak Deyimde çapmak fiili vurmak, vurup yaralamak anlamındadır. Bu deyim insanın bir dengesizliğini, tutarsızlığını ifade etmek için kullanılır.

Mecliste konuşan birinin tutarsızlığı, sözlerinin kendi içinde çeliştiği görüldüğünde, oradakiler konuşan kişiye “Ne konuşuyorsun, yine at binip kılıç çapıyorsun.” derler. Yâni “Söylediklerin ne doğrunun ne de yalanın tarafında, her iki tarafa da sallıyorsun.”

Kör atı binip köndelen çapmak Yöreye has bir tâbir olan “köndelen çapmak” atı dikine değil de yanlamasına sürmek anlamındadır. Deyim, söyleminde ve hareketlerinde tutarsızlık olan şüpheli kişilere karşı veya onları tanımlamak için kullanılır. Örneğin “Ne yapıyorsun, gene kör atı binip köndelen çapıyorsun.” ya da “Fılan kes ne yapıyor, gene kör atı binip köndelen çapıyor.” denir.

Kehlen atı tırnağından bilmek

Deyimdeki “kehlen” kelimesi asil atı

tanımlayan küheylân sözünün yöresel kullanımınıdır. Deyim “asil insan/hayvan küçük bir hareketi ya da özelliğiyle kendini belli eder, gösterir” anlamındadır.

At satıp kusûru kalmak Bu deyim yörede önemsiz işlerin abartıldığı durumlarda kullanılır. Bahse konu olan mesele aslında önemsizdir, fakat taraflardan biri meseleyi abartır. O zaman bu deyim kullanılır. At alıp satmak maddî açıdan zenginlik ister. Atın bakımı diğer hayvanlara nazaran külfetlidir. Bu nedenle at bu bölgede kolayca alınıp bakılabilecek bir hayvan değildir. Deyim aracılığıyla bir işin önemsizliği önemli bir işe benzetilmek sûretiyle anlatılmak, gösterilmek istenir. Şöyle kullanılır: “Neden bu meseleyi orada burada konuşuyorsun, at sattık kusûru mu kaldı?”

* Yukarıdaki deyimler Kars ili Akyaka ilçesi Boyuntaş (Delever) köyünde derlenmiştir.